

**Henryk Kierzkowski (ed.):
Europe and Globalization.**

1st ed. London: Palgrave, 2002, 17 + 332 stran, ISBN 0-333-99839-1 (signatura knihovny ÚMV 49 978).

Recenzovaná publikace je sborníkem příspěvků sedmnácti významných mezinárodně uznávaných odborníků. Všechny se z různého úhlu pohledu zabývají jedním ústředním problémem: *Jak přispěla Evropa ke globalizaci v minulosti a jak působí globalizace na vývoj v Evropě v současnosti?* Editorem sborníku je profesor Henryk Kierzkowski, který dosáhl značné proslulosti svým dílem o makroekonomii a o mezinárodním obchodu.

Uvedení autoři se snaží zodpovědět několik podstatných otázek ohledně procesu globalizace, z nichž dvě stěžejní se prolínají celým textem: *Jak evropský kontinent formoval v minulosti to, co dnes chápeme jako komplexní globalizační proces? Jak se tento proces podepíše na budoucí roli a úloze evropského kontinentu v souvislosti se světovým děním?*

Jednotliví autoři se ve svých příspěvcích zaměřili na definování podstaty procesu, o němž se ve vědeckých kruzích (i na veřejnosti) jako o globalizaci počíná mluvit od druhé poloviny osmdesátých let 20. století. Rozumí-li se globalizací integrace ekonomického systému, sjednocování politického systému a prohlubování celosvětové bezpečnosti (rozuměno proti ozbrojeným konfliktům), pokoušejí se autoři jednotlivých článků vyhledat (nejen) v evropských dějinách (od středověku až do současnosti) náznaky takovéhoto procesu, předpoklady pro jejich další rozvoj i příčiny dílčích dočasných odklonů od trendů sjednocování a propojování.

Zajímavým postřehem je konstatování, že v dějinách lidstva již bylo mnoho projektů ekonomického propojení jinak spolu soupeřících států. O vědomou integraci však nešlo. Základy těchto projektů byly chatrné, vzájemné rozpory převážily to, co mohlo vést k integraci. Kromě římskokatolické církve nevznikl ve středověku vlastně žádný subjekt se zájmy překračujícími rámec národních států.

Jak vypadá současný stav a vývoj globalizačního procesu? Mohou v budoucnu dočasně převážet rozpory nad společnými zájmy a cíli, a to jak v rovině politické, tak i ekonomické? Budou se v rámci kapitalistického zřízení projevat politické a ekonomické střety mezi jednotlivými státy (či federacemi států) o tytéž zdroje? Co se z pohledu integrace trhu zboží, kapitálu a pracovních sil dělo v Evropě v 19. století a co ve 20. století? Jakými proměnami prošel evropský model *sociálního státu* a jakou má budoucnost? To jsou některé z nejvýznamnějších otázek recenzovaného textu.

Jak již bylo řečeno, integrační snahy nejsou v dějinách lidstva ničím neobvyklým. Do počátku 15. století je však nelze pokládat za celosvětové. Ničím neobvyklým není též jev, kdy ve své době mocná říše s rozvinutou kulturou a se značným vědomostním potenciálem postupně upadá a stává se konkurenčně neschopnou (arabská říše sahající až na španělské území, osmanské impérium, mimo Evropu šlo např. o Irák, o Afghánistán či o Súdán). V historii Číny již existuje několik období mocenského vzestupu a pádu. Nezáleží ani tak na tom, kdy byl který stát bohatý a mocný, ale o co své bohatství a svou moc opíral.

Od 15. století jsou dějiny Evropy i ostatního světa spjaty s kolonizačním procesem. V první fázi udávalo jeho podobu především Španělsko, později Francie, v období průmyslové revoluce pak britské impérium.

Devatenácté století se neslo ve znamení evropské dominance mezinárodnímu obchodu, mezinárodnímu právu a mezinárodní politice. Během průmyslové revoluce se v Evropě zrodilo mnoho vynálezů, podstatně ovlivňujících ekonomický systém. Pro výměnu informací, potřebných při obchodních transakcích, bylo něčím zlomovým rozšíření telegrafu. Rozvoj počítačů ve druhé polovině 20. století a internetu na jeho konci byl proti tomu už jen jakýmsi kosmetickým vylepšením (*Kierzkowski /ed./, 2002, s. 76*). Z evropského hle-

diska je možné o 19. století mluvit jako o období relativní bezpečnosti a relativního míru (od skončení napoleonských válek až do první světové války). V koloniích bylo pro zahraniční investice vytvořeno bezpečné prostředí. Tyto investice neproudily však do podpory vzdělání a vědy kolonizovaných, ale do těžby a tvorby infrastruktury sloužící kolonizátorům.

V oblasti politiky znamenalo 19. století pro evropský kontinent postupný přechod od absolutismu k prvkům demokratického zřízení a vymanění některých evropských zemí z nadvlády jiných států.

Obchodní smlouvy měly v 19. století zejména bilaterální povahu (*Kierzkowski /ed./, 2002, s. 120*). Mezinárodní právo ovlivňovala v té době zejména Velká Británie. Její koloniální panství znamenalo rozvoj v pohybu kapitálu, zboží i pracovních sil. Zároveň však ovládnutí kolonií za účelem rozvoje kapitalistických států začínalo narážet na skutečnost, že hned z několika evropských kapitalistických mocností kolonizovala většinu světa právě Velká Británie. Na straně jedné se tedy evropské státy v 19. století demokratizovaly (zavádění pluralitního politického systému, řešení sociální otázky ve druhé polovině 19. století s prvními náznaky *sociálního státu* atd.), na straně druhé vznikalo pnutí plynoucí ze stejných (nikoli společných) cílů. Integrační proces byl realizovatelný do té doby, dokud využívání a přerozdělování zdrojů nenarazily na nově vzniklou situaci. Pak ovšem tento proces nebyl zastaven, změnila se jen struktura v mocenských pozicích, provázená dvěma světovými válkami a studenoválečným konfliktem. Ostatně i 19. století bylo bohaté na krvavé konflikty – v Asii, v Severní i Jižní Americe či v Africe –, nešlo však o celosvětové konflikty.

Dvacáté století jakoby popíralo integrační trendy z 19. století – dvě světové války, po nich studenoválečné rozdělení světa. Avšak během 20. století došlo i k procesu dekolonizace, který byl součástí celosvětového demokratizačního procesu. K tomu je však třeba dodat, že tento demokratizační proces byl podmíněn a formován obdobím studenoválečného konfliktu. Kolonizátoři málokdy řešili problémy spojené s opuštěním států s uměle vytvořenými hranicemi (hlavně v afrických zemích), etnické konflikty na sebe nedaly dlouho čekat a prostředí, kde se bojuje, rozhodně nepřiláká zahraniční investice.

Právě bývalé kolonie často sloužily jako strategická bitevní pole Spojených států a Sovětského svazu (Afgánistán, bývalé belgické Kongo, Angola atd.). Snahy pokrokových politiků (např. P. Lumumby) o vytvoření konkurenceschopných prosperujících států namísto bývalých kolonií často narazily na odpor jak Sovětského svazu, tak i Spojených států. A tak nebylo řídkým jevem, když se v čele bývalé kolonie objevil diktátorsky vládnoucí politik, pronásledující opozici a zpronevřující státní majetek (např. Mobutu, Amin či Bokassa). Takový politik vlastně vyhovoval i průmyslovým a finančním kruhům v zemích bývalých (evropských) kolonizátorů. Umožňoval jim totiž pokračující nadvládu nad místními nerostnými zdroji a jeho vláda byla zárukou, že vzdělanost a konkurenceschopnost místního obyvatelstva zůstanou na relativně velmi nízké úrovni.

Třebaže byla ve 20. století vynalezena řada výrobků a technologií (zvláště v oblasti medicíny a lékařství), které se pozitivně odrazily na kvalitě lidského života, k tak mohutnému ovlivnění ekonomického vývoje jako za průmyslové revoluce nedošlo. Především přínos internetu k ekonomickému boomu se zatím zdá být velmi omezený.

Ve 20. století se ovšem také realizovaly dva pokusy o vytvoření instituce pro zajištění globální bezpečnosti. V první polovině 20. století šlo o Společnost národů, ve druhé pak o dosud funkční Organizaci spojených národů. Ekonomickou integraci ve 20. století asi nejlépe dokládá Světová obchodní organizace (dříve GATT), projekt Evropské unie, Organizace amerických států či pokusy o vytvoření Africké unie.

Postavení evropského kontinentu v procesu globalizace na konci 20. století bylo dáno hned několika faktory. Evropské mocnosti 19. století ztratily během 20. století svá koloniální panství a s nimi i své vůdčí postavení v ekonomické integraci. Tuto roli postupně přebraly Spojené státy.

Evropa, rozdělená světovými válkami, byla ve druhé polovině 20. století oslabována soupeřením dvou mocenských bloků, jejichž hranice procházely skrz její území. Po mocenském pádu východního bloku Evropa pocítila, že přes pokročilou integraci je stále rozdrobená a nejednotná, a proto těžko může ovlivňovat celosvětovou bezpečnost či podobu ekonomického systému.

Evropa sice nedosahuje ekonomické výkonnosti Spojených států, avšak musí se s ní počítat při formování dominantního mezinárodního práva a právního systému vůbec. Pokud se týká otázky práva, probíhá na jedné straně vzájemné prolínání kontinentálních a zvykových právních principů, principů právních systémů USA a evropských zemí, na druhé straně dochází ke střetávání různorodých právních pojetí. Toto střetávání se objevuje ve sféře společně sdílených demokratických hodnot, jako je např. přístup ke svobodě projevu (*Kierzkowski /ed./, 2002, s. 99–100*), a vede k potřebě znovuvymezení těchto hodnot tak, aby rozpory nepřevážily nad integračními snahami.

Autoři na konci textu dospívají k názoru, že evropský kontinent neřekl ke globalizačnímu procesu zdaleka své poslední slovo a třebaže se nedá očekávat jeho dominantní role, počítat se s ním bude muset.

Tak trochu se z celkového kontextu recenzované knihy vymyká její první kapitola, nazvaná *Mýtus vzrůstající příjmové nerovnosti v Evropě a ve světě* (*Kierzkowski /ed./, 2002, s. 11–31*). Autor si zde správně všímá chybného použití absolutních čísel v řadě neodborných i odborných publikací při analyzování vývoje diferenciací příjmů ve světě a v Evropě. Nelze např. poměřovat chudobu ve Spojených státech či v evropských státech s chudobou v Africe. Absolutní číselný údaj bez použití metody vhodného vážení (vážených aritmetických průměrů) má téměř nulovou vypovídací hodnotu, obzvláště má-li postihnout změnu v čase.

Pokud se již ovšem někdo zabývá vývojem příjmové diferenciací, neměly by být opomenuty trendy v přerozdělování zisků vzhledem k pilířům společnosti, jakými je např. školství a jeho financování. Třebaže se publikace věnuje problematice úpadku evropského modelu sociálního státu na konci 20. století, o možné marginalizaci tzv. středních vrstev neuvažuje. Ekonomická situace se v mnoha zemích světa během 20. století sice relativně významně zlepšila, avšak toto zlepšení s sebou nese nově definované potřeby. Pokud státy, které donedána sloužily hlavně jako dodavatelé surovin (zdrojů), začnou chtít tyto zdroje samy využívat pro rozvoj svého vědního potenciálu a inteligence vůbec, s čímž v procesu demokratizace světa lze počítat, budou zdroje nedostatkovým zbožím a politika jejich přerozdělování se bude muset měnit, jako tomu bylo v případě procesu dekolonizace.

Větší pozornost autorů by si možná zasloužila kapitola, věnovaná vývoji národního státu v globalizačním procesu. Je ale fakt, že např. tematika vývoje podob nacionalismu v globalizovaném světě by vydala hned na několik samostatných knih a narušila by jinak vcelku kompaktní strukturu recenzované knihy. Zvláštní pozornost by si pak zasloužila idea komunistického internacionalismu v teorii a v praxi.

Předkládaný text lze doporučit jak studentům ekonomických oborů, tak i sociologie či politologie. Při vytváření představy, čeho se vůbec globalizační proces týká a jaké všemožné otázky s ním spojené si lze klást, je publikace *Europe and Globalization (Evropa a globalizace)* jedním z orientačních bodů, který stojí zato neopomenout.

Marek Řezanka